

Secretum III, 4-6 (De amore erga Lauram)

Franciscus: Unum hoc, seu gratitudini seu ineptiae ascribendum, non silebo: me, quantumcumque conspicis, per illam esse; nec unquam ad hoc, si quid est, nominis aut gloriae fuisse venturum, nisi virtutum tenuissimam sementem, quam pectore in hoc natura locaverat, nobilissimis haec affectibus coluisset. Illa iuvenilem animum ab omni turpitudine revocavit, uncoque, ut aiunt, retraxit, atque alta compulit expectare. Quidni enim in amatos mores transformarer? Atqui nemo unquam tam mordax convitiator inventus est, qui huius famam canino dente contingeret; qui dicere auderet, ne dicam in actibus eius, sed in gestu verboque reprehensibile aliquid se vidisse; ita, qui nihil intactum liquerant, hanc mirantes venerantesque reliquerunt. Minime igitur mirum est, si haec tam celebris fama mihi quoque desiderium famae clarioris attulit, laboresque durissimos, quibus optata consequerer mollivit. Quid enim adolescens aliud optabam, quam ut illi vel soli placerem, quae mihi vel sola placuerat? Quod ut mihi contingeret, spretis mille voluptatum illecebris, quot me ante tempus curis laboribusque subiecerim nosti. Et iubes illam oblivisci vel parcius amare, quae me a vulgi consortio segregavit; quae, dux viarum omnium, torpenti ingenio calcar admovit ac semisopitum animum excitavit?

Augustinus: Infelix, quanto satius fuerat tacere, quam loqui! Quamvis enim vel in silentio talem te introrsus aspicerem, asseveratio tamen ipsa tam pertinax bilem stomachumque concussit.

F. Cur, quaeso?

A. Quia falsum opinari, ignorantis est; falsum impudenter asserere, ignorantis pariter et superbi.

F. Quid me tam falsum vel sensisse vel protulisse confirmat?

A. Nempe universa, quae memoras! Primum omnium ubi ais te, quod es, per illam esse. Si sic intelligis, ut hoc esse illa dederit, mentiris haud dubie: si vero sic, ut haud amplius esse permiserit, verum dicis. O quantum in virum evadere poteras, nisi illa te formae blanditiis retraxisset! Quod es, igitur, naturae bonitas dedit; quod esse poteras illa praeripuit, immo tu potius abstulisti. Ista enim innocens est. Forma quidem tibi visa est tam blanda, tam dulcis, ut in te omnem ex nativis virtutum seminibus proventuram segetem, ardentissimi desiderii aestibus et assiduo lacrimarum imbre, vastaverit. Quod autem te ab omni turpitudine illa retraxerit, falso gloriatus es; retraxit forsitan a multis, sed in maiores impulit aerumnas. Enim vero, nec qui variis sordibus obscaenam viam declinare monuit, si in praecipitium produxit, nec qui, minutiora sanans ulcera, letale interim iugulo vulnus infligit, liberasse potius quam occidisse dicendus est. Ista quoque, quam tuam praedicas ducem a multis te obscaenis abstrahens in splendidum impulit baratrum. Quod vero alta expectare docuit, quod segregavit a populo, quid aliud fuit, quam praesidentem sibi et, unius captum dulcedine, contemptorem rerum omnium, fastidioseque negligentem reddidisse? Quo nihil in convictu hominum scias esse molestius. Iam quod innumeris illam te laboribus implicuisse commemoras, hoc unum verum praedicas. Quid autem hic tam magni muneris invenias, cogita. Cum multiformes enim sint labores, quos declinare non licet, quanta dementia est novos sponte sectari! At quod famae clarioris avidum per illam te factum esse gloriaris, compator errori tuo. Siquidem ex animi tui sarcinis nullam tibi funestiore esse monstrabo. Sed nondum eo pervenit oratio.

F. Promptissimus dimicator comminatur et vulnerat. Ego autem et vulnere et comminatione permoveor, et titubare iam graviter incipio.

A. Quanto gravius titubabis, cum gravissimum vulnus inflixerero! Ista nempe, quam praedicas, cui omnia debere te asseris, ista te peremit.

F. Deus bone, quibus hoc mihi persuadebitur modis?

A. Ab amore caelestium elongavit animum et a Creatore ad creaturam desiderium inclinavit. Quae una quidem ad mortem pronior fuit via.

F. Noli, quaeso, praecipitare sententiam: Deum profecto, ut amarem, illius amor praestitit.

A. At pervertit ordinem.

F. Quonam modo?

A. Quia cum creatum omne Creatoris amore diligendum sit, tu contra, creaturae captus illecebris, Creatorem non qua decuit amasti, sed miratus artificem fuisti, quasi nihil ex omnibus formosius creasset, cum tamen ultima pulchritudinum sit forma corporea.

F. Hanc praesentem in testimonium evoco, conscientiamque meam facio contestem, me (quod iam superius dixeram) illius non magis corpus amasse quam animam. Quod hinc percipias licebit, quoniam quo illa magis in aetate progressa est, quod corporeae pulchritudinis ineluctabile fulmen est, eo firmior in opinione permansi. Etsi enim visibiliter iuventae flos tractu temporis languesceret, animi decor annis augebatur, qui sicut amandi principium sic incepti perseverantiam ministravit. Alioquin si post corpus abiissem, iampridem mutandi propositi tempus erat.

A. Mene ludis? An si idem animus, in squalido et nodoso corpore habitaret, similiter placuisset?

F. Non audeo quidem id dicere; neque enim animus cerni potest, nec imago corporis talem spoondisset; at si oculis appareret, amarem profecto pulchritudinem animi deforme licet habentis habitaculum.

A. Verborum quaeris adminicula; si enim nonnisi quod oculis apparet amare potes, corpus igitur amasti. Nec tamen negaverim animum quoque illius et mores flammis tuis alimenta praeuisse, nimirum cum, uti paulo post dicam, nomen ipsum nonnihil, imo vel plurimum, furoribus istis addiderit. Cum enim in omnibus animi passionibus, in hac praesertim evenit, ut ex minimis favillis saepe incendia magna consurgant.

F. Video, quo me cogas: ut scilicet cum Ovidio fatear: *animum cum corpore amavi*.

A. Hoc quoque quod sequitur fatearis oportet: neutrum te satis sobrie, neutrum amasse, qua decuit.

F. Torquendus tibi sum, antequam fatear.

A. Aliud quoque: te propter hunc amorem in magnas concidisse miserias.

F. Hoc, quamvis in eculeum sustuleris, non fatebor.

A. Immo vero sponte tua mox utrumque fateberis, nisi rationes meas interrogationesque neglexeris. Dic ergo: meministine puerilium annorum; an vero praesentium turba solitudinum, memoria omnis illius aetatis evanuit?

F. Nempe infantia pueritiaque non aliter ante oculos meos sunt, quam dies hesternus.

A. Meministi quantus in illa aetate timor Dei, quanta mortis cogitatio, quantus religionis affectus, quantus amor honestatis?

F. Memini profecto, doleoque crescentibus annis decrevisse virtutes.

A. Ego quidem semper extimui, ne illum tam intempestivum florem vernalis aura discuteret; qui, si integer illesusque mansisset, mirabilem fructum suis temporibus protulisset.

F. Ne a proposito divertas. Quid enim hoc ad ea, de quibus sermo nobis inceptus erat?

A. Dicam. Percurre tecum tacitus (quando integram tibi sentis recentemque memoriam), percurre universum vitae tuae tempus, et ubi tanta morum varietas incesserit, recordare.

F. En in ictu oculi trepidantis annorum meorum numerum seriemque recensui.

A. Quid reperis igitur?

F. Litterae velut pythagoreae, quam audivi et legi, non inanem esse doctrinam. Cum enim recto tramite ascendens ad bivium pervenissem modestus et sobrius, et dextram iuberer arripere, ad levam – incautus dicam an contumax? – deflexi; neque mihi profuit quod saepe puer legeram: *Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas: dextera, quae Ditis magni sub moenia ducit. Hac iter Elysium nobis; at laeva malorum exercet poenas et ad impia Tartara mittit.* Haec nimirum, quamquam ante legissem, non tamen prius intellexi, quam expertus sum. Ex tunc autem obliquo sordidoque calle distractus et saepe retro lacrimans conversus, dextrum iter tenere non potui, quod cum deserui, tunc, profecto tunc, fuerat illa morum meorum facta confusio.

A. At quamam hoc aetatis tuae parte contigerat?

F. Medio sub adolescentiae fervore et, si aliquantisper expectas, quotus mihi tunc aetatis annus ageretur facile recordabor.

A. Non tam exactum calculum requiro; quin potius illud edixere: quando illius tibi primum mulieris species visa est?

F. Id utique numquam obliviscar.

A. Iunge igitur tempora.

F. Profecto et illius occursum et exorbitatio mea unum in tempus inciderunt.

A. Habeo, quod volebam. Obstupuisti, credo, perstrinxitque oculos fulgor insolitus. Dicunt enim stuporem amoris esse principium; hinc est apud naturae conscius poetam: *obstupuit primo aspectu sidonia Dido*. Post quod dictum sequitur: *ardet amans Dido*. Quae quamvis, ut nosti optime, fabulosa narratio tota sit, ad naturae tamen ordinem respexit ille, dum fingeret. Sed cum obstupuisses ad illius occursum, cur ad laevam potissimum deflexisti?

F. Puto quia proclivior videbatur et latior; dextera enim et ardua et angusta est.

A. Laborem igitur timuisti. At mulier ista tam celebris, quam tibi certissimam ducem fingis ad superos, cur non hesitantem trepidumque direxit, et, quod caecis aliis fieri solet, manu apprehensum non tenuit, quaque gradiendum foret admonuit?

F. Fecit hoc illa, quantum potuit. Quid enim aliud egit cum, nullis mota precibus, nullis victa blanditiis, muliebre tenuit decorem et, adversus suam simul et meam aetatem, adversus multa et varia, quae flectere adamantinum licet spiritum debuissent, inexpugnabilis et firma permansit? Profecto animus iste femineus, quid virum deceret, admonebat, praestabatque, ne mihi in sectando pudicitiae studium, ut verbis utar Senecae, *vel exemplum deesset vel convitium*; postremo, cum lorifragum ac praecipitem videret, deserere maluit quam sequi.

A. Turpe igitur aliquid interdum voluisti: quod supra negaveras? At iste vulgatus amantium, vel ut dicam verius amentium, furor est, ut omnibus merito dici possit: *volo, nolo, nolo, volo*. Vobis ipsis, quid velitis aut nolitis, ignotum est.

F. Incautus in laqueum offendi. Si quid tamen olim aliter forte voluissem, amor aetasque coegerunt; nunc quid velim et quid cupiam scio, firmavique iam tandem animum labantem. Contra autem illa propositi tenax et

semper una permansit, quam constantiam femineam, quo magis intelligo, magis admiror; idque sibi consilium fuisse, si unquam dolui, gaudeo nunc et gratias ago.

A. Semel fallenti, non facile rursus fides adhibenda est. Tu prius mores atque habitum vitamque mutaveris, quam animum mutasse persuadeas. Mitigatus forte sis tu lenitusque, ignis exstinctus certe non est. Tu vero, qui tantum dilectae tribuis, non animadvertis, illam absolvendo, quantum te ipse condemnes? Illam fateri libet fuisse sanctissimam, dum te insanum scelestumque fateare; illam quoque felicissimam, dum te eius amore miserrimum. Hoc enim, si recordaris, inceperam.

F. Recordor equidem, atque id ita esse negare non valeo et, quo me sensim deduxeris, cerno.